

Szabályozás nélkül – Pristina és Szkopje között; © Kai Vöckler

és ATU, a belgrádi BAZA és B92, az újvidéki KUDA és ÚJ21, a zágrábi ANALOG és PLATFORMA 9,81 valamint a ljubljanai INSTITUTE FOR POLITICS OF SPACE kiállított projekt-dokumentációiból kirajzolódik az egész Balkán építészettel és urbanisztikával foglalkozó civil szervezeteinek térképe, akik közül sokan a 2006-os *Lost Highway* projekt során találtak egymásra a hosszú elszigeteltség után; ez a projekt a *Balkanology* előzményének is tekinthető.

A *Balkanology* egyetlen klasszikus építészeti része némileg leválik a kiállítás koncepciójáról. A VLADIMIR KULIĆ és MAROJE MRDULJAŠ által válogatott és kommentált szocialista és posztzocialista építészeti ikonok a központi tervezés sikerét hirdetik: „A Balkánon építészeti minőség az elmúlt évszázadban csak közpénzből valósult meg” – jegyzi meg Mrduljaš, némileg összezavarva az eddig az építészeti minőség kérdéséről a humanitárius katasztrófák és geopolitikai összefüggések térképeinek láttán megfélemező látogatót. Mindenesetre az „instabil és irracionális társadalmi kontextus történelmi valósága elől félig tudatosan menekülő jugoszláv modern építészett” különös kincseire találunk a kiállítás végén „lebegő szárnyakra” installált dokumentációban, amely az informalitás iránti érzékenység után a szocialista nosztalgia érzékenységét is kielégíti. A témák (*Emlékművek, Kísérleti építészett, Urbanizmus, Közterek, Építészett és hatalom, Lakásépítészett*) szerint párba rendezett épület-dokumentációk között egymás mellett találjuk például VOJNIN BAKIĆ szobrász és BERISLAV ŠERBETIĆ építész Petrova Gora-i emlékművét, STEFAN KALIN Operaházát Skopjében, ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ Pristina-i Nemzeti és Egyetemi Könyvtárát, VJENCESLAV RICHTER jugoszláv pavilonját az 1958-as *Brüsszeli Expo-n*, Skopje KENZO TANGE által újjáépített központját vagy a NATO által lebombázott belgrádi Védelmi Minisztérium épületét. A szocialista korszak nemzetközileg ismert, de a kritikusokat ma is zavarba hozó épületeivel szemben itt a rendszerváltás utáni építészett kiemelkedő épületei állnak.

Globális balkanológia

Egy *Balkanology* léptékű kiállítástól aligha várható el, hogy több legyen, mint „Bevezetés a Balkanológiába”: a látogatóban számos kérdés gyűlik föl, amelyekre nem kap választ, és a felvázolt társadalmi problémákra javasolt megoldásokat sem találja mindig meggyőzőnek. Mégis, változatos módszertanával és információgazdagságával a *Balkanology* hozzájárul az építészeti kiállítás, és egyúttal az építészett tágabb koncepciójának elfogadtatásához, amely egyszerre foglalja magába térbeli-társadalmi folyamatok elemzését, közösségi tevékenységek kezdeményezését vagy épületek tervezését.

Egy jól működő nemzetközi építészeti projekthez olyan konstelláció szükséges, amelyben a résztvevő kutatók, menedzserek és kurátorok érdeklődése, terepismerete és szakmai kompetenciája sikeresen mozgósítható a kulturális fordítás folyamatában. A *Balkanology* sikere részben geopolitikai természetű: helyi folyamatokat globális tendenciák sajátos változataiként, tüneteiként mutat be, megfelelő közvetítők segítségével. Mindehhez Bazel és Bécs nagyszerű láthatóságot, a Balkán pedig kimeríthetetlen forrásokat biztosít. Mint ahogyan azt a zágrábi Marko Sančanin megjegyzi: „Kezdetből fogva nyilvánvaló volt, hogy munkánk tökéletesen illik a kortárs kulturális piacra: egyetemek és intézetek, specializált galériák, művészeti központok, ösztöndíj-alapok és non-profit szervezetek, biennálék és fesztiválok, könyv-projektek és magazinok mind készen álltak rá, hogy önnön túlélésük érdekében létrehozzák ezt a piacot.” Nekünk is érdekünk, hogy rátaláljunk erre a piacra.

Szarvas Andrea

Járt-e Jézus az Alpokban?

Hast du meine Alpen gesehen? Eine jüdische Beziehungsgesichte...

📍 Jüdisches Museum (Palais Eskeles), Bécs

📅 2009. december 16 – 2010. március 14.

„Szemem a hegyekre emelem, onnan jön az én segítségem.” (121. zsoltár)

■ Nem áll messze a romantika eszméitől, ha egy kiállítás ideája úgy fogalmazódik meg, mint a zsidók vándorlástörténete hegyről le és hegyre fel. Ezek a fáradhatatlan lendülettel és nem csekély idealizmussal rendelkező emberek, akik részesei voltak a mára már legendává formálódó eseményeknek, olyan folyamatot indítottak el, amely arra készíti napjaink generációjának tagjait, hogy vissza-visszalátogassanak a magasba. Tehát könnyed alpi romantikánál jóval többről van szó ezen a kiállításon, mely az Alpok vidékein élő csekély számú zsidó népességgel, történetükkel, jelentéssel helyekkel és tárgyakkal foglalkozik egy rendhagyó kiállítás keretein belül.¹

A zsidók viszontagságos szerelme a hegyek iránt persze nem újkeletű. Mózesre tekinthetünk úgy is, mint az első hegymászóra, aki a megpróbáltatások után a

¹ A bécsi Zsidó Múzeum a hoheneimisi Zsidó Múzeummal együtt az Alpokban – Hohenems, Innsbruck, valamint Merano, Lugano és Luzern területén – élő zsidó közösség történetéről rendezett kiállítást. A rendhagyó utazás során bemutatják a városi léttől nagyban eltérő zsidó létformát a huszadik század első felében: a zsidó alpinistákat, a nemzetközi turizmus céljaira átalakuló hegyeket, majd az üldözöttséget és a háború utáni visszatérést. A hegyek olyan szellemi és érzéki tapasztalatot jelentettek nemcsak a hegymászók és turisták, de az értelmiségiek, tudósok, írók számára is, mely sokban kötődött magához a zsidó tapasztalathoz, ill. az európai polgári létformához. [a szerk.]

PAUL PREUSS zsidó hegymászó, a szabad stílusú hegymászás propagálója, 1910 körül, kölcsönző: Jimmy Petterson

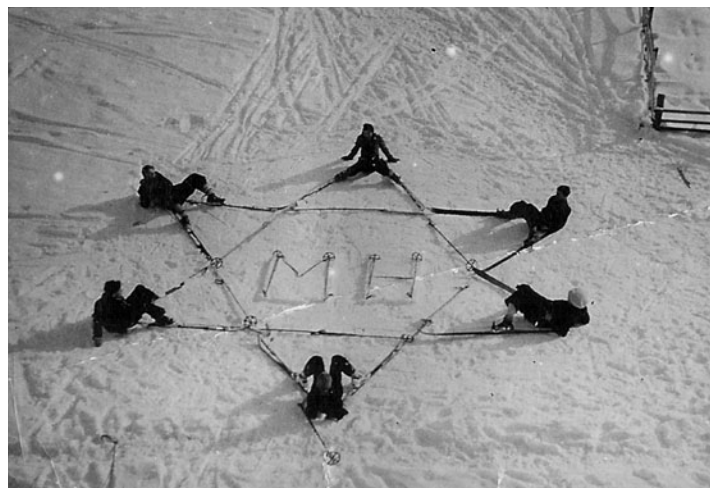

Sínai hegy tetején megkapta a Tízparancsolatot. Vele kezdődik a zsidók közös története, nála kezdődik a hegyek szeretete. A 2285 méter magas, azóta Mózés-hegynek is nevezett domborulat azonban még így is elmarad az Alpok legmagasabb csúcsától, a 4807 méteres Mont Blanc-tól. Az Alpok – vagy régiiesen szólva Alpések – Európa egyik nagy hegylánc, az eurázsiai hegységrendszer tagja, amely keleten Szlovéniából és Ausztriából indul, majd Olaszországon, Svájcban, Lichtensteinen és Németországon keresztül egészen Franciaországig nyúlik.

Az idő téli, a kiállítás a harmadik emeleten van, ami a lépcsők számát tekintve egy kevésbé edzett látogatónak akár túráként is felfogható. Kellemes légszomj, az atmoszféra tehát adott. A kiállítótér fagerendás házikók, faépítmények tömbjei közé rendeződik. Minden kuckó a tárlat egy-egy tematikus szelétét adja. „Lélegezni az Alpokban”, „Körülnézni az Alpokban”, mintha az Alpok már egy másik világ része lenne. Való igaz, más a levegő, más a látvány. A kiállítás SAMSON RAPHAEL HIRSCH német rabbitól, a modern ortodoxia atyjától kölcsönzött töredékekkel indul: „Wenn ich vor Gott stehen werde./ wird der Ewige mich fragen:/ Hast du meine Alpen gesehen?” (Amikor az Isten előtt fogok állni/ a Mindenható megkérdezi majd:/ Láttad az én Alpeseimet?) Akár szimbolikus kulcsként is értelmezhető a hegylánc, vele együtt pedig a természet szeretete. Már a 19. századtól visszatérően többen hivatkoznak az Alpokra: Georg Simmel esszéket írt az Alpokról, Paul Celan, Adorno, Vilém Flusser, Ernst Bloch mind megemlékeznek róla. BALÁZS BÉLA 1932-es filmje a *Kék fény*, mely alcíme szerint „Hegyi legenda a Dolomitok világából”, szintén ott játszódik. A film élményét – melyből vetítenek is a kiállításon – azonban nem a története adja, hanem sokkal inkább az Alpok látványa. A hegyek és a rajtuk megtörő fény-árnyék játékok varázsa, a dolomitok holdbéli tájhoz hasonló formái mind a természet misztikumához vitték közelebb a nézőt. Felfedezték a hely varázsát, és a hegyek egy idő után ezreknek nyújtott lehetőséget arra, hogy a városokból egészségesebb környezetbe kerüljenek. Hotellek, éttermek épültek. Elindultak a szervezett kirándulások, új sportolási lehetőségek nyíltak, síelők, hegymászók és túrázók paradicsoma lett a hegylánc; megnyílt az Alpok kapuja. Az 1800-as évek végéig a hegység legtöbb csúcsát már meg is hódtították, pedig a sziklamászás akkoriban gyakorlatilag szabad mászást jelentett, biztosítószerzők védelme nélkül. A korszak kiemelkedő hegymászója volt PAUL PREUSS, aki fiatal korában bekövetkező halála ellenére, huszonhét éves koráig, 1913-ig több mint 1200 útvonalon járt a Kelet-Alpokban. A hegyeken pezsgő élet folyt, minden fejlődésnek indult.

1920-tól azonban megváltoztak a körülmények. Voltak emberek, akiktől megvonták a szabadság e formáját, a hegység bizonyos részei tiltott területnek számítottak. Az Alpok Szövetségének hatezer tagjából mintegy kétezer zsidó volt, akiket egyenesen kitiltottak a területről. Így ideológiáktól sem mentes, nacionalista és rasszista propagandák vitaterületévé vált a természet.

„Az Alpok nem »Európa játszótér«, hanem katonai terepasztal, a természet grandiózus díszlete pedig nem »morális«, hanem hadi intézmény lett” – fogal-

A cionista Makkabi Hatzair sportegyesület síelői Tiroiban, 1920-as évek

mazta meg JOSEPH BRAUNSTEIN bécsi zenész és hegymászó 1936-ban, nem sokkal az Egyesült Államokba történő emigrálása előtt. Napjainkban azonban már vannak újra visszatérő vendégei az európai hegyeknek. MICHAEL MERCER és PATRICIA SCHON zsidó családokat kísért el az Alpokba. Az általuk készített képek mintha csak „véletlenül” születtek volna: könnyed fesztelenség uralkodik rajtuk, mégis lenyűgözően szépek, vibrálóak. A páros korábban évekig a New York-i zsidók mindennapjait követte nyomon, ott Mercer fényképeit Schon interjúi egészítették ki. A túrázók mozgalmas időtöltését itt is sűrített pillanatokon, kimerevített mozdulatokon keresztül látjuk – a könnyed szórakozást csak úgy, mint egy-egy élesebb, a kamera felé tett mozdulatot. A méretes printeknek igen hangsúlyos a jelenléte a többi, jórészt kisebb fekete-fehér fotó, írásos dokumentum, néhány tárgy és személyes emlékek által övezett kiállítótérben. Ezekkel ellentétben ők nem kommentálnak és nem magyaráznak, csak mintegy ablakot és kilátást nyitnak az Alpok felé.

Hogy az Alpok története értelmezhető-e úgy, mint Európa rövid története, ahogyan azt Arnold Zweig német író vélte,² kérdés – ám legyen. Saját álmok, saját történelem.

2 “The history of the Alps roughly and succinctly reflects the history of Europe, in other words our civilisation”, azaz: “Az Alpok története nagyjából és tömören Európa története is egyben”, írta Arnold Zweig 1940-ben Haifában poszthumusz kiadott, “Az Alpok dialektikája” című könyvében (idézet a kiállítás sajtóanyagából). [a szerk.]

MICHAEL MERCER és PATRICIA SCHON
Ortodox nyaralók Graubündenben, 2008
színes fénykép